

Справа “Майзіт проти Росії” (Mayzit v. Russia)

У рішенні, ухваленому 20 січня 2005 року у справі “Майзіт проти Росії”, Суд постановив, що:

- було порушено ст. 3 Конвенції;
- було порушено ч. 4 ст. 5 Конвенції щодо права на встановлення судом без зволікання законності затримання;
- не було порушено п. “с” ч. 3 ст. 6 Конвенції щодо права на правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд;
- не було порушено п. “b” ч. 3 ст. 6 Конвенції щодо права на достатній час і можливості для підготовки свого захисту.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 3000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявник Юрій Євгенєвич Майзіт є громадянином Росії, народився 1953 року, проживає у м. Калінінграді.

Заявника було заарештовано за підозрою у вчиненні умисного пошкодження майна. Як стверджувалось у заяві потерпілого про злочин, п. Майзіт стріляв з мисливської рушниці по вікнах його помешкання, щоб помститися за неповернений йому потерпілим борг.

Відповідно до інформації, поданої Урядом, заявник тримався в ізоляторі тимчасового утримання № 39/1, що у Калінінграді, протягом періоду від 26 липня 2000 року до 7 березня 2001 року та у період від 16 травня 2001 року до 18 липня 2001 року. За цей час він побував у шести різних камерах площею від 25,1 до 7,8 кв. м., у яких, залежно від площі приміщення, містилось від шести до десяти ліжок. Заявник мав право на щоденні прогулянки тривалістю не більше години часу.

Заявник стверджував, що камери були забруднені, насичені тарганами і вошами, на вікнах висіли сталеві ширми, які майже не пропускали денного світла. До того ж камери були переповнені, а тому затримані особи змушені були спати почергово.

30 липня 2000 року заявник звернувся до суду із заявою про звільнення з-під варти. Однак 15 грудня 2000 року його клопотання було відхилено.

4 вересня 2000 року заявнику було надано можливість ознайомитись з матеріалами слідства. Судовий розгляд справи був призначений на 9 жовтня 2000 року. Зважаючи на серйозність висунутих проти заявника звинувачень, суддя призначив йому адвоката. Попередньо заявник відмовився від восьми запропонованих йому захисників, не пропонуючи іншої кандидатури. Протягом судового розгляду справи п. Майзіт двічі просив, щоб до участі у процесі як захисників допустили його матір і сестру. Суд відмовив у задоволенні цих клопотань, пояснюючи своє рішення тим, що справа була складна, а тому нею мала займатись особа, яка володіла спеціальними юридичними знаннями і практичним досвідом юридичної роботи. Натомість матір і сестра заявника цим критерієм не відповідали.

25 грудня 2000 року заявника було засуджено до шести років ув'язнення. Внаслідок апеляції строк покарання було зменшено до чотирьох років.

Зміст рішення Суду

Посилаючись на ст. 3, ч. 4 ст.5, п. “b” і “с” ч.3 ст. 6 Конвенції, заявник скаржився на неналежні умови його тримання під вартою і на те, що суд не розглянув без зволікання можливість його звільнення. Також заявник стверджував про неналежну допомогу захисника та про те, що умови перебування під вартою унеможливили йому нормально підготуватись до суду.

Суд зауважив, що строк, упродовж якого заявник утримувався під вартою, становив загалом 9 місяців 14 днів. За даними Уряду, п. Майзіт знаходився у різних камерах, у яких на особу припадало від 1,3 до 2,51 кв. м. площі. У Суду виникло запитання, чи відповідає ця площа загальноприйнятим стандартам. Тому Суд звернувся до норм, ухвалених Європейським комітетом із запобігання катуванню, нелюдському чи такому, що принижує

гідність, поводженню або покаранню (далі – Комітет), і вказав, що Комітет встановив для таких випадків як бажаний стандарт 7 кв. м. площі з розрахунку на одну людину.

Попри те, що камери, в які поміщали заявника, були розраховані на певну кількість затриманих, реальна кількість людей, що у них знаходились, за словами заявника, перевищувала удвічі, а подекуди й утричі максимально допустиму норму. Тому заявник мусів розділяти ліжко з іншими затриманими. Уряд не навів жодних аргументів і фактів на спростування цих тверджень п. Майзіта. Суд у зв'язку з цим нагадав, що переповненість камер у місцях попереднього утримання було загальною проблемою для Росії. Тому він не визнав за необхідне встановлювати конкретно кількість осіб, які знаходились у тих камерах, де перебував заявник. Суд зауважив, що у кожному разі, зважаючи на наявні у нього дані, площа для одного затриманого у камері не перевищувала 2 кв. м. Тому Суд дійшов висновку, що камери, в яких тримали заявника, були переповнені.

Суд зазначив, що заявник оскаржував також стан санітарних умов у приміщеннях, де його утримували (йдеться про скарги на насиченість камер тарганами, клопами і вошами, а також про скарги на відсутність достатнього світла через сталеві ширми на вікнах). Стосовно санітарних умов Уряд, посилаючись на звіт керівника департаменту з питань виконання покарань, відповів, що вони були задовільними. Однак Суду не було подано докладних даних, які б підтверджували цей висновок.

Суд відзначив, що хоча заявник і мав право на перебування поза межами камери впродовж від однієї до двох годин щодня, решту часу він перебував у закритому приміщенні, де йому, як і іншим ув'язненим, належала дуже мала частка простору.

Суд зауважив, що, незважаючи на те, що він не виявив прямого наміру державних органів принизити людську гідність заявника чи підірвати його психічний стан, є підстави для висновку, що самі умови попереднього ув'язнення, в яких п. Майзіт був змушений перебувати понад дев'ять місяців, вочевидь порушували його людську гідність, породжуючи відчуття приниження й психічного неспокою. Порушення виявилось передусім у переповненості камер, а також у тому, що заявник змушений був перебувати у таких умовах протягом тривалого часу. Отож, Суд визнав, що мало місце порушення ст. 3 Конвенції.

Суд відзначив, що клопотання заявника про звільнення його з-під варті, подане 30 липня 2000 року до суду, було розглянуто лише через 4 місяці і 15 днів. Такий строк не може вважатися “швидким”, зокрема з огляду на те, що відповідно до норм національного законодавства суд мав розглянути таку заяву протягом 5 днів з часу її подання. Суд звернув увагу на те, що зволікання сталося виключно з вини державних органів. Тому він постановив, що мало місце порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Суд вказав, що відповідно до п. “с” ч. 3 ст. 6 Конвенції провадження у кримінальній справі має проходити з належним представництвом сторони захисту; втім це не означає, що обвинуваченому забезпечується право самому вирішувати, у який спосіб йому має надаватися правова допомога. Спосіб надання правової допомоги регламентується внутрішньодержавними процесуальними правилами. Суд зауважив, що право обирати захисника не може вважатися абсолютним, навіть попри важливість забезпечення конфіденційності взаємин особи з її адвокатом. Це право може обмежуватися, зокрема у випадку, коли йдеться про одержання безоплатної правової допомоги, а також тоді, коли суддя в інтересах правосуддя вирішує, чи повинен він призначити особі адвоката за власною ініціативою. Вирішуючи питання про призначення особі адвоката, суддя, зрозуміло, має враховувати її побажання. Однак він може й не взяти їх до уваги, якщо є достатні та належні причини для висновку про те, що цього вимагають інтереси правосуддя.

Також державні органи не можуть відповідати за кожний недолік, допущений офіційно призначеним адвокатом під час представництва інтересів особи. Відповідно до п. “с” ч. 3 ст. 6 Конвенції компетентні державні органи повинні втрутитися лише тоді, коли недоліки у захисті інтересів особи з боку адвоката є для них безпосередньо очевидними чи коли вони довідаються про такі недоліки у якийсь інший спосіб.

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Росії захисником у кримінальній справі може бути лише особа, яка є адвокатом. Втім, закон передбачає, що в окремих випадках суддя, який розглядає справу, може допустити як захисників і близьких родичів

підсудного. Однак суд, який розглядав дану справу, дійшов висновку, що ані мама, ані сестра п. Майзіта не були здатні забезпечити ефективний захист інтересів заявника передусім через те, що вони не є професіоналами, а також тому, що їм було б складно бути присутніми на кожному судовому засіданні у зв'язку із зайнятістю та станом здоров'я. На думку Суду, ці міркування були обґрунтованими і переважили побажання заявника.

Хоча п. Майзіт скаржився на неефективність з боку офіційно призначених йому адвокатів, він не подав Суду жодних доказів їх недбалства.

Оцінюючи можливості захисту, які заявник міг реалізувати у справі, Суд дійшов висновку, що у п. Майзіта була достатня можливість самому представляти свої інтереси. Обмеження стосувались лише недопуску як захисників його матері й сестри. Заявник міг вибрати будь-якого адвоката на власний розсуд, однак не зробив цього. Факти справи також не свідчили про будь-які ущемлення прав заявника захищати свої інтереси. Відтак Суд постановив, що порушення п. "с" ч. 3 ст. 6 Конвенції не було.

Суд зауважив, що обвинувальний висновок разом з іншими матеріалами справи був вручений заявнику для ознайомлення у серпні 2000 року. Судовий розгляд справ був призначений на 9 жовтня 2000 року. Суд вважає, що з огляду на обставини справи і характер висунутого проти заявника обвинувачення, п. Майзіту було надано достатньо часу для підготовки свого захисту.

Стосовно питання про те, чи було п. Майзіту надано можливості для підготовки свого захисту, то у жодному зі своїх попередніх рішень Суд не стверджував, що надання таких можливостей особі, яка чекає судового розгляду своєї справи, перебуваючи під вартою, означає створення умов, аби ця особа могла вивчати матеріали справи із належним рівнем концентрації уваги. Хоча для Суду й було очевидно, що умови тримання п. Майзіта під вартою аж ніяк не сприяли напруженій розумовій праці, Суд відзначив, що заявник не зазнав жодних перешкод ані стосовно доступу до матеріалів справи, ані у можливостях отримання правових консультацій захисника.

Суд також вказав, що твердження заявника про те, що у в'язниці йому не було забезпечено належного доступу до юридичної літератури та не надано можливості копіювати матеріали, не були підтверджені жодними доказами. Так само виявились цілком непідтвердженими заяви п. Майзіта про те, що впродовж судового розгляду справи його помістили у малу камеру й утримували там у кайданках переважну більшість часу. Також Суду не було продемонстровано, що заявник порушував перед компетентними органами питання про те, що зазначені обставини перешкоджають підготувати йому свій захист. Тому Суд постановив, що порушення п. "b" ч. 3 ст. 6 Конвенції не було.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.